

ВИДИ БІРЖОВИХ УГОД ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ УКЛАДАННЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Проаналізовано сутність біржових угод, їх характерні відмінності, особливості укладання та застосування.

Ключові слова: біржа, біржова угода, ф'ючерсна угода, опціонна угода, реальна угода

Abstract

The essence of exchange transactions, their characteristic differences, peculiarities of their conclusion and application.

Keywords: stock exchange, exchange agreement, futures agreement, option agreement, real agreement.

Вступ

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір все більшого розвитку набуває біржовий ринок з його строковою формою торгівлі біржовими інструментами – деривативами. У зв'язку з цим актуальності набуває аналіз основних видів біржових угод та особливостей їх регулювання і застосування в Україні.

Результати дослідження

У науковій літературі існують різні підходи щодо сутності поняття “біржові угоди”. Так, зокрема, у вузькому розумінні біржові угоди – це торгові угоди, які офіційно укладаються між членами біржі або брокерами під час біржових зборів у приміщенні біржі, або ж договір (укладення договору) про виконання певних зобов'язань.

У широкому розумінні біржовими прийнято вважати будь-які угоди, що укладаються на біржі, як то між брокерами, що працюють у брокерських фірмах, і, як правило, зареєстровані на біржах, між біржею й кліринговою організацією, біржею і брокером, біржею і депозитарієм, біржею і комерційним банком, що обслуговує її, кліринговою організацією й брокером, депозитарієм і брокером тощо [1].

Біржові угоди можна охарактеризувати з юридичної, організаційної, економічної та етичної сторін. З юридичної точки зору угода являє собою взаємну угоду сторін, пов'язану з появою, тимчасовим припиненням, припиненням або зміною певних майнових прав і обов'язків. Правова сторона біржових угод також торкається прав і обов'язків учасників (контрагентів) таких угод. На фондовому ринку, зокрема, такі права впливають зі змісту цінних паперів, що знаходяться в основі того чи іншого договору. Організаційна сторона біржових угод передбачає визначення їх учасників, види біржових операцій, а також порядок виконання певних дій, що призводять до укладення біржових угод і відображення їх в конкретних документах. Економічна сторона показує мету укладення біржової угоди (задоволення конкретних потреб, реалізації біржового товару, встановлення ціни, отримання прибутку, вкладення грошей, спекуляції і т.д.). З етичної сторони біржові угоди пов'язані з суспільними відносинами і дотриманням біржових законів (традиції, норм і правила поведінки, що не знайшли відображення в законі, але обов'язкові для їх дотримання) [2].

Внаслідок біржових операцій їх учасники отримають певний прибуток, але не будь-якою ціною, а відповідно до прийнятого законодавства. Основою для укладення угоди є усна згода контрагентів, висловлена ними у процесі відкритих торгів і зафіксована маклером, який обслуговує товарну секцію на

цій біржі. Угода вважається укладеною з моменту її реєстрації на біржі. При здійсненні угоди сторони погоджують між собою її зміст, тобто перелік питань, що вирішуються при її укладенні. Виконуються біржові угоди поза біржею (товару як такого на біржі немає). Особливості укладання біржових угод врегульовано ст. 15 «Біржові операції» та ст. 17 «Правила біржової торгівлі» Закону «Про товарну біржу» [3]. Детально біржові угоди регулюються Правилами біржової торгівлі, затвердженими біржовими комітетами, а зміст цих угод визначається Типовими контрактами, що їх також затверджують біржові комітети.

Основне призначення біржі - створення оптимальних умов продавцям і покупцям для укладання біржових угод. Відповідно до Закону України «Про товарні біржу» угода вважається біржовою в разі виконання наступних умов:

- а) Якщо вона становить купівлю-продаж, постачання і обмін товарів, допущених до обігу на ТБ;
- б) Якщо її учасниками є члени біржі;
- в) Якщо вона подана до реєстрації і зареєстрована на біржі не пізніше наступного за здійсненням угоди дня [3].

Угоди, зареєстровані на біржі, не підлягають нотаріальному засвідченню. Зміст біржової угоди не підлягає розголошенню. Ця інформація може бути поданою лише за вимогою органів слідства і суду. Угода вважається укладеною з моменту її реєстрації на біржі. Згідно зі ст. 281 ГК України здійснювати біржові операції на Україні дозволено лише членам біржі або брокерам (у ряді держав такі угоди можуть укладати й відвідувачі біржі, які купили пропуск на торги) [4].

На науковому, законодавчому та практичному рівні існують різні підходи до класифікації біржових угод. Так, Закон України «Про товарну біржу», класифікує види біржових операцій на: купівлю-продаж; поставку; обмін [3]. Котирло О.О. виділяє найпростіший вид біржових угод з реальним товаром – угоди з терміновою поставкою (з коротким терміном поставки) [5, с. 48], а Кононенко І.В. – арбітражні угоди, що відбуваються з метою одержання прибутку за рахунок різниці в котируваннях на біржах у різних країнах [6, с. 127].

Деякі автори поділяють біржові угоди на контракти з реальними активами і зобов'язаннями поставки та права на ці активи, які називають похідними інструментами [7, с. 62-63].

Таким чином, на біржі укладаються три основні види угод:

1. Реальні угоди
2. Ф'ючерсні угоди
3. Опціонні угоди

Угоди з реальним товаром передбачають купівлю і продаж конкретної партії виробленого або належного до виробництва в конкретному періоді товару. Особливістю цього виду угод є те, що її предметом може бути будь-який товар, допущений до обігу на біржі в будь-якій кількості, будь-якої якості, з будь-якими умовами постачання (транспортування) і формами розрахунку. Угоди з реальним товаром можуть укладатися як з правом перепродажу, так і без права його продажу. Вони не підлягають ліквідації і завершуються обов'язковим постачанням товару (або передачею права розпоряджатися ним).

Залежно від строків постачання реального товару, угоди з ним діляться на два основних види:

а) з негайним постачанням (угода «спот» або «кеш»). У цьому випадку товар, який реалізується на біржі, обов'язково повинен бути в наявності, а після укладання угоди - зразу ж переданий покупцю (в строк від 1 до 15 днів). У сучасній біржовій практиці України цей вид біржових угод є переважним;

б) з постачанням в майбутньому періоді («форвард»), строк поставки до 6 місяців. Необхідність таких угод зумовлена тим, що вони дозволяють виробничому або торговельному підприємству забезпечити постійність технологічного процесу, а також знизити витрати на складські зберігання товарів. Проте при форвардних угодах виникає ризик недопостачання товарів у зв'язку з мінливими умовами виробництва, оскільки при укладанні форвардної угоди реалізується товар, якого, як правило, у продавця ще немає у наявності. У звичайній біржовій практиці країн з розвинутою ринковою економікою цей ризик однаковий для продавців і покупців. У наших умовах постійної інфляції фінансові втрати від зміни ціни при здійсненні поставок товарів за форвардними угодами, як правило, несе продавець. Проте біржа виробила спеціальний механізм страхування цінового ризику продавця і покупця при укладанні форвардних угод [7].

Ф'ючерсна угода - стандартний документ, що засвідчує зобов'язання продати або купити цінні папери, товари або кошти в певний час і на певних умовах у майбутньому з фіксацією ціни на момент виконання зобов'язань сторонами контракту. При цьому будь-яка сторона ф'ючерсного контракту має право відмовитись від його виконання винятково при наявності згоди іншої сторони контракту або у випадках передбачених законодавством.

Опціонні угоди (угоди з премією) передбачають купівлю права або продажу зобов'язання укласти біржовий контракт на обумовлену кількість товару за заздалегідь встановленою ціною в межах взаємно узгодженого періоду. Контракт між контрагентами такої угоди має назву опціон. Відповідно до цього контракту продавець опціону одержує премію і бере на себе зобов'язання продавати або купувати, а покупець опціону виплачує премію і одержує право купити або продати конкретний товар за вище обговореними умовами.

Розрізняють такі основні види опціонних угод:

а) Простий опціон - покупець одержує право вибору вимагати від продавця опціону виконання його зобов'язань або відступитися від угоди використавши право відступу. Розрізняють два види простого опціону: опціон-попит (або опціон на купівлю) і опціон-пропозиція (опціон на продажу). Покупець опціону-попиту має право купити реальний товар або ф'ючерсний контракт. Відповідно продавець опціону-попиту бере на себе зобов'язання продати реальний товар або ф'ючерсний контракт, а продавець опціон-пропозиції зобов'язаний купити у покупця наявний у нього реальний товар або ф'ючерсний контракт;

б) Подвійний опціон (стелаж) - покупець одержує право вибору між позицією продавця і позицією покупця реального товару або ф'ючерсного контракту, а також право відмовитися від наступної угоди. У цьому випадку права покупця опціону стають вдвічі ширшими порівняно з його правами за простого опціону. Як правило, вдвічі збільшується у зв'язку з цим і розмір премії, яка виплачується за такий опціон,

в) Кратний опціон - покупець одержує право за певну додаткову премію продавцю опціону збільшити в декілька разів партію товару або ф'ючерсних контрактів у наступній угоді. Ця нова партія повинна бути 2, 3, 4 і т. п. кратною відносно до попереднього обумовленого початкового розміру, але в межах максимального розміру, який визначається опціонним контрактом.

У разі бажання скласти та підписати біржову угоду, що була укладена на біржових торгах, підписується біржовий договір. Форма та зміст біржових договорів також затверджується біржею. Біржовий договір, від імені покупця та продавця, що є членами біржі, підписують біржові брокери та уповноважена особа біржі. Біржовий договір складається у трьох екземплярах, по одному видається покупцю та продавцю, а третій екземпляр залишається на біржі. Біржова угода реєструється у журналі біржових договорів. Лише після названої реєстрації біржовий договір вважається укладеним (ч. 5 ст. 15 Закону України "Про товарну біржу"). Будь-яке порушення порядку укладення біржових торгів є підставою для визнання біржового договору недійним.

Висновки

Отже, біржова торгівля - це завжди купівля-продаж відповідних біржових цінностей, які належать або до групи капіталів, або до групи товарів. Основними видами біржових угод є угоди з реальним товаром, реальні угоди, ф'ючерсні угоди й опціонні угоди. Ф'ючерсні угоди є різновидом біржових угод, метою яких є спрощення біржових операцій та страхування біржової діяльності всіх її суб'єктів. Для більш поширеного застосування ф'ючерсних угод необхідно чітко визначити у законодавстві їх поняття та створити реальні ринкові умови для більш ефективного їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Малишко В.М. Біржові угоди як категорія біржового права. – Режим доступу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=473%3A050313-12&catid=63%3A4-0313&Itemid=78&lang=ru.
2. Біржова діяльність [Електронний ресурс] / укладачі А. М. Одарченко, К. В. Сподар, О. О. Лісніченко. – Електрон. дані. – Х. : ХДУХТ, 2017. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана..
3. Про товарну біржу : Закон України № 1956-12 від 10.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради. - 1992. - No 10. - Ст. 139.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

5. Котирло О.О. Біржове право : навч. посіб. / О.О. Котирло. – К.: „Видавництво “Центр учбової літератури”, 2012. – 268 с.
6. Кононенко І.В. Основи біржового права : навч. посіб. / І. В. Кононенко. – К: Кондор, 2007. – 576 с.
7. Сохацька О.М. Біржове справа: підруч. / О. М. Сохацька. – 2-ге вид. змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. – 632 с.

Тетяна Миколаївна Білоконь — канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та фінансової діяльності, Вінницький національний технічний університет, e-mail: tm.bilokon@gmail.com

Хижняк Володимир Сергійович — студент групи П-18мс, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, e-mail: voldvin.h@gmail.com

Tetiana M. Bilokon — Cand. Sc. (Econ.), Assistant Professor, Assistant Professor of the Department of Entrepreneurship and Financial Activity, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Volodymyr S. Khyzhnyak — student of the Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia